

A TOULOUSE-I VÁROSI VEZETÉS ÉS A CAPETING MONARCHIA VISZONYA

(1249–1286)

A múlt század közepe óta a középkori francia történelem egyik legkedveltebb fejezetének számít az albigens háborúk kora, illetve ahhoz kapcsolódóan a déli területek (Midi) integrációjának kérdése. Az élénk érdeklődés ellenére úgy látjuk, a feldolgozottság korántsem egyenletes, lényeges hiátusok lelhetők fel még ma is a szakirodalomban. Gondolunk itt példának okáért arra, hogy míg Dél-Franciaország 13. századi történetének irodalma egyház-, társadalom-, vagy mentalitástörténeti szempontból könyvtárnyi méreteket ölt, addig várostörténeti aspektusból nézve legfőképp a 13. század közepéig terjedő „hőskorszakot”, illetve a későbbi 14. századi periódust érintették a kutatók.¹ Az előző kettőnél semmivel sem kevésbé problematikus korszak az átmeneté, mégis egy-

¹ Csak a leglényegesebb munkákat említve: Toulouse-ra vonatkozólag: MUNDY, J.: *Liberty and political power in Toulouse 1152–1230*, New-York 1954; uő.: *Society and gouvernement at Toulouse in the age of the Cathars*, Toronto 1997; TIMBAL, P.-C.: *Les villes de consulat dans le Midi de la France*, Bruxelles 1954; LIMOUSIN-LAMOTH, R.: *La commune de Toulouse 1152–1249*, Toulouse 1937; Philippe Wolff számos tanulmánya foglalkozik Toulouse 13. és 14. századi történetével. Összegyűjtve: WOLFF, Ph.: *Les regards du Midi*, Toulouse 1982. BISSON, Th.: *Assemblies and representation in Languedoc in the 13th century*, Princeton 1964. A városi jogkönyvet (másodsor) kiadta és értékes bevezető tanulmánnyal ellátta Henri Gilles (GILLES, H.: *Les Coutumes de Toulouse (1286) et leurs premiers commentaires (1296)*, Toulouse 1969). Toulouse 13. és 14. századi történelmével foglalkozott még több jelentős tanulmányban Auguste Molinier (MOLINIER, A.: „Toulouse et le pouvoir royal 1328–1364”, in: *Histoire Générale de Languedoc* (továbbiakban: HGL) t. XII., szerk.: C. De Vic, Toulouse 1898). A közigazgatási rendszer kiépítésére vonatkozóan: MOLINIER, A.: „Étude sur le système d'administration de Saint Louis et d'Alphonse de Poitiers”, in: HGL t. VII. 556–671. Az egykori toulouse-i grófság más területeire vonatkozóan: BLETY-FLANDIN, P.: *Essai sur le rôle politique du Tiers État en Quercy et en Rouergue (XIII. s.–XIV. s.)*, PhD dolgozat, kézirat, Paris IV. 1972; BIGET, A.: *Albi et l'Albigeois XII. s.–XIII. s.*, Toulouse 1988; TARDE, H.: *Conflits de pouvoir dans la sénéchaussée de Carcassonne*, Montpellier 1975. Megemlíthető továbbá az ún. új városokkal kapcsolatban Charles Higounnet munkássága. Ide vonatkozó fontosabb tanulmányait összefoglalja: HIGOUNNET Ch.: *Paysages et villes neuves au Moyen Age*, Bordeaux 1975. Szintén e témával foglalkozik még: SAINT-BLANQUAT O.: *La fondation des bastides royales dans la sénéchaussée de Toulouse (XIIIe–XIVe siècles)*, Paris 1985. A korszakra vonatkozó, toulouse-i grófságot érintő források a 19. század végén több kötetben kerültek kiadásra a fentebb említett: *Histoire Générale de Languedoc* kötetekben, t. VI–X., szerk.: De Vic, C. Toulouse 1894–1900.

két alaposabb elemzéstől eltekintve számos város, így Toulouse esetében sem látott napvilágot hasonló vállalkozás.²

Munkánkban az 1249–1286-ig tartó korszakot abból a szempontból próbáljuk vizsgálni, hogy ebben a Toulouse számára sok szempontból igen fontos átmeneti periódusban milyen minőségben változott a város autonómiája, illetve milyen viszony alakult ki a várost vezető consulok (*capitouls*) és a Capeting uralkodóház közt.

A 12. század végétől a Francia Királyság nagy mértékű területi gyarapodásának vagyunk tanúi. Dél-Franciaország, s ezen belül a toulouse-i grófság, mely hosszú ideig kapcsolatait minimális szinten ápolta a francia uralkodóházzal, a 13. század elejétől egyházi segédlettel vezényelt katonai hódítás áldozatává vált. A politikai döntés 1229-ben született Meaux-ban. Eszerint a grófság keleti része azonnal a királyi korona területeihez csatolódott, míg annak nyugati része megmaradt VII. Raymond toulouse-i gróf kezén. A gróf gyermektelen házassága esetén utódául a francia király öccsét, Poitou grófját, Alfonzot jelölték meg. Később VII. Raymond számos – a Capeting-öröklés megghiúsítását célzó – diplomáciai próbálkozása rendre kudarcba fulladt, így halálával 1249-ben az egykori toulouse-i grófság nyugati része is a Capetingek kezére jutott. Ennek következtében közel 400 év múltán a város újból szoros kontaktusba került az uralkodóval, illetve annak családjával.³

A terület és a város Capeting kézre kerülése több szempontból is problematikus helyzetet teremtett. Toulouse speciális helyzetét két lényeges pontban tudjuk összefoglalni:

1. A város már hosszú ideje mint „főváros” funkcionált, s ennek a státuszának történeti gyökerei a vizigót korszakig nyúltak vissza. Igaz, bármiféle folytonosság, mely közvetlenül a városi autonómia ügyét szolgálhatta volna, maximum tudati szinten mutatható ki, a város a 12. század közepétől kezdve viszont hol katonai, hol diplomáciai úton, sok esetben urától (toulouse-i gróf) függetlenül kezdett bele szabadságainak gyarapításába a szomszédos területek urai vagy települései rovására. A Raymondok, kiknek hatalmi rendszere szintén Toulouse központi helyzetére épült, a fent említett folyamatban nem láttak különösebb veszélyt hatalmukra nézve. Annál inkább látott viszont a távoli Capeting-gróf, neki elemi érdeke volt, hogy Toulouse „főváros”, és ezzel együtt egy lehetséges ellenállási központ jellegét csorbítsa.

² Ezt a periódust is tárgyalják részletesen a fentebb megadott munkáinkban: A. Biget, P. Blety-Flandin. Agde-ra vonatkozóan: CASTALDO, A.: *Seigneurs, villes et pouvoir royal en Bas-Languedoc (XIII–XIV)*, Paris 1974. Beaucaire-re és Nîmes-re vonatkozóan: MICHEL, R.: *L'administration royale dans la sénéchaussée de Beaucaire au temps de Saint Louis*, Paris 1910. A 13. századi Narbonne-al Hélène Tarde és Jacqueline Caille foglalkozott több tanulmányban.

³ Az eltávolodási folyamat a 9. század közepén kezdődött a karoling birodalom egyre gyorsuló szétbomlásának köszönhetően. A toulouse-i *comitatus* élére az első grófot (Frédelon) még Kopasz Károly állította. WOLFF, PH.: *Histoire de Toulouse*, Toulouse 1977, 51–52. A toulouse-i grófság önállósulására ld.: SZÁSZ G.: „Az önálló toulouse-i grófság kialakulása (9–10. század)” *Acta Universitatis Szegediensis Acta Historica* 106 (1998), 113–127.

2. Toulouse mint város példátlan mértékű autonómiára tett szert a megelőző száz esztendőben. Az önkormányzat városon belüli megerősödése elsősorban a gróf és a polgárság kölcsönös egymásrautaltságának valamint az ebből fakadó jó viszonynak köszönhető.⁴ Ez természetesen nem jelentette azt, hogy a Capetingek érdekeltek lettek volna a városi önállóság teljes lebontásában, ám érdekeik itt sem egyeztek meg teljesen elődeikével. Ezen a ponton fontosnak tartjuk röviden felvázolni azt a helyzetet, mellyel 1249-ben a hatalmi váltás kapcsán a Capeting-monarchia képviselőjének szembe kellett néznie.

Toulouse autonómiájának egyik sarkalatos pontja volt a *consuli* vezetés megléte s annak páratlanul nagy illetékessége a várost érintő ügyekben. Igaz, az előbbi korántsem példa nélküli sem az egykori grófság területén, sem az attól keletre elhelyezkedő városokban, a vele szemben fellépő királyság módszerei alaposan eltértek egymástól.

A városi vezetést képező *consulatus* megléte 1152-től igazolható, s annak működése csupán két ízben szünetelt, így Simon de Monfort, az albigenis háborúk II. Fülöp Ágost által kinevezett hadvezérének rövid uralma alatt (1213–1216), majd később, máig tisztázatlan okok miatt VII. Raymund toulouse-i gróf fosztotta meg a várost a *consuli* vezetéstől (1241–1248). 1248-ban azonban maga a gróf adta vissza annak a működési jogosítványát, elismerve a *consuloknak* azt a kizárólagos jogát, hogy az utódait ők választják, sőt a testület létszámát is megemelte tizenkettőtől huszonnégy főre.⁵

A város lakói és a hűbérúr közti kommunikáció főként a *consulatuson* keresztül zajlott, igaz korábban, így még a 13. század elejéig is léteztek az ún. „Assemblée Délibérantes”-ok, vagy az ún. „Conseil Général”, melyek a város lakosainak összességét érintették, ám korszakunkra szerepük teljesen megszűnt.⁶ A városi vezetést, úgy tűnik, egy viszonylag szűk elit adta, mely javarészt városlakó kis-és középnemeseket, illetve gazdag polgárcsaládokat foglalt magába.

Ez a *consuli* testület igen komoly törvényhozói hatalommal rendelkezett, a város jogrendszerének gerincét rendeletei alkották. Igaz, hosszú ideig ezeket más városokkal ellentétben nem fűzték össze egy könyvbe, a város levéltárában sem őrizték azokat körültekintően, ám 1268-tól, mikor is egy városi jogkönyv szerkesztése napirendre került, a kiindulópontot minden esetben egy már hatályos *consuli* rendelkezés biztosította. (Az más kérdés természetesen, hogy ebből az uralkodó mennyit fogadott el.)

A *consuli* testület volt az illetékes az igazságszolgáltatás terén, első fokon, a város lakosait⁷ érintő polgári és büntető perekben.

⁴ A toulouse-i polgárság jelentős támaszt nyújtott a grófnak a 12. század végétől egy politikailag rendkívül instabil periódusban. Fontosnak ítéljük jelezni, hogy a városi polgárság és a grófi hatalom közti együttműködés koránt sem volt ilyen gyümölcsöző a grófság számos más városában. Toulouse ebben a tekintetben (is) inkább kivételt jelentett. MACÉ, L.: *Les comtes de Toulouse et leur entourage XIIe–XIIIe siècles*, Toulouse, 2000, 116–120.

⁵ LIMOUSIN-LAMOTH, i. m. 124., 151–154.

⁶ *Ibid.* 84.

⁷ A város lakosának számított az összes *consuli* választókörieten belül élő egyén, függetlenül attól, hogy a körzet a városfalakon belül vagy kívül helyezkedett el. WOLFF, *Histoire de*

Látványosan megnőtt a *consulok* hatásköre az adók kivetése terén is. A folyamat két szálon futott. Egyrészt a városnak sikerült számos adó- és vámmentséget kiharcolnia a környező területek hűbéruraitól, illetve a toulouse-i gróftól, másodsorban bizonyos adókat (*taille, collecta*) maga a *consuli* testület is kivetett a város lakosaira, meghatározva, illetve számtalan esetben módosítva azok értékét. A toulouse-i gróf maga igen ritkán avatkozott bele a város pénzügyi életébe, a befolyt összegek felett a már említett autonóm választott testület rendelkezett. Részben ezek az összegek fedezték a kizárólagosan *consuli* hatáskörbe tartozó városi rend és biztonság, valamint az önkormányzati vagy fenntartására irányuló költségeket.⁸

A város 1249-től egy megváltozott hatalmi rendszer hálójába került, ahol, bár érdekei hasonlóak voltak, mint a megelőző periódusban (ti. autonómiájának megőrzése, ill. esetleges növelése), a szemben álló fél szándékai és módszerei gyökeresen különböztek a toulouse-i grófok megszokott „várospárti” magatartásától. Poitiers-i Alfonz egy sokkal jobban működő közigazgatási rendszert vezetett be (mely szinte megegyezik az egykori grófság keleti felén, IX. Lajos által alkalmazottal), amelyben a képviselőjének, a *sénéchal*nak, az alá rendelt toulouse-i (városi) *vicarius*nak, illetve bírónak (*bail*) hatalma komoly akadályt jelentett az addig „egyszemélyű” hűbérúrhoz szokott városi vezetésnek.

1249-ben VII. Raymond halálakor a toulouse-i grófság nyugati részének örököse Poitiers-i Alfonz és felesége, Johanna, Egyiptomban tartózkodott a IX. Lajos által vezetett keresztes hadjáraton, így a terület birtokbavételét Kasztíliai Blanka irányította követi segítségével. Visszatértek, két év múlva, Alfonz maga is végigutazta az újonnan szerzett területeket, májusban hosszabb időt töltött Toulouse-ban. Ez alkalommal került sor ismételt arra a hűségesküre, melyet 1249-ben anyja követi előtt tettek a grófság nemesei, egyházi tisztségviselői, valamint a toulouse-i polgárok.⁹ Cserébe

Toulouse, 90. A választóközveteket *consuli* határozatok jelölték ki. LIMOUSIN-LAMOTH, *i. m.* doc. 22.

⁸ Fontos jeleznünk, hogy ezek a bevételek a szintén jelentősnek mondható kiadások mellett nem tették lehetővé nagyobb tartalékok felhalmozását. LIMOUSIN-LAMOTH, *i. m.* 185–199.

⁹ Az a tény, hogy a monarchia itt külön is rágaszkodott a polgárok (*cives*) és képviselőik a *consulok* hűségesküjéhez, az előzmények alapján teljesen érthető. A déli városok erős autonómiájuk miatt jelentős politikai tényezők voltak az uralkodó szemében. Ellenállásuk sokszor veszélyesebb volt a királyi hatalomra nézve, mint a déli területeken szétszórva elhelyezkedő, a hűbériség strukturális kereteit kiépítetlenül hagyó, rendszerint kis vagy közepes birtokkal rendelkező nemességé (BISSON, *i. m.*; RIGAUDIERE, A.: *Gouverner la ville au Moyen Age*, Paris 1993). Jó példa erre az 1210-es években Simon de Monfort által vezetett keresztes hadjárat, ahol az egyetlen jelentős akadályt a francia hadvezér számára Toulouse jelentette, melyet három ízben is megostromolt, mégsem ezen az úton sikerült azt elfoglalnia. A polgárok 1249-ben tett esküje abból a szempontból is érdekes, hogy többen innen indítják a polgárság rendi fejlődésben vállalt nyilvános szereplését (BISSON, *i. m.*; BLETY-FLANDIN, *i. m.*). Arnyaltabbnak tűnik számunkra Albert Rigaudière véleménye, aki szerint a későbbi franciaországi rendiség gyökereit, a polgárság politikai döntéshozatalba való beemelését (mely sok-

a *consulok* ragaszkodtak ahhoz, hogy az új gróf esküvel kötelezze magát a korábbi jogok és szabadságok tiszteletben tartására.¹⁰

Poitiers-i Alfonz és a városi vezetők közti viszony azonban kezdettől fogva hűvös és gyanakvó volt. Mindezt jól mutatja, hogy a gróf nem vette figyelembe a városi polgárok által igen tisztelt elődjének végrendeletét, annak jogi hiányosságaira hivatkozva.¹¹

A továbbiakban gyanakvásra adott okot, hogy Alfonz csak két ízben látogatott el Toulouse-ba (ahogy azt említettük, 1251-ben, majd 1270-ben egy újabb keresztes hadjárat kapcsán, és ekkor is csak átutazóban), így a vele való kommunikáció is közvetítőkre szorult, ami ráadásul meglepően újszerűnek tűnt a városi vezetés szemében.

Alfonz és a város kapcsolatában a komolyabb problémák 1255-tel kezdődtek,¹² mikor a gróf Toulouse-ba küldte Guillaume Rolland párizsi kanonokot és Philippe d' Eubonne lovagot (*miles*), hogy a toulouse-iak által jogtalanul birtokolt területeket, illetve földesúri jogokat megbízójuknak visszaszerezzék.¹³

A küldöttek már konkrét listával rendelkeztek, mely tartalmazta az Alfonz által jogtalannak vélt birtoklásokat. A követek mindenesetre csak vizsgálati céllal érkeztek, a végrehajtás minden esetben a *sénéchal*ra vagy a *vicarius*ra tartozott.

A *consulok* azonban a restitúciós követelések nagy részét elutasították, mondván, azok sértik a város ősi szabadságát és jogait. Az ellenállásra válaszul a gróf emberei hiába kérték a privilégiumokat, illetve az adó- és vámmentességeket tartalmazó dokumentumokat, azokat a *consulok* nem tudták bemutatni, nem véletlenül, hisz nagy részük nem is létezett, s sok esetben úgy tűnik, valóban önkényes uzurpációról kell beszélnünk, mégha arra soha nem is derülhet fény, hogy konkrétan melyekben.

A *consulok* kerülő válasza mindenestre alátámasztani látszik a fentieket, hogy ti. a gróf jöjjön Toulouse-ba és újból erősítse meg privilégiumait.

Természetesen ilyen látogatást Alfonz nem tartott napirenden. Taktikája viszont sokat elárul: szándékait és akaratát igyekezett a hatalmi struktúrákon keresztül, küldöttek és tisztviselők révén képviseltetni, meggátolva azt, hogy alattvalói közvetlenül hozzá folyamodhassanak, számára aprónak tűnő problémáikkal. Hasonlóan meglepte a toulouse-i vezetést az az igény is (melyhez természetesen a későbbiekben gyorsan hozzá kellett szokniuk), hogy minden lehetséges argumentáció eszköze kizárólag az írott dokumentum lehet.¹⁴

szor a király kezdeményezésére történt) először inkább Kelet-Languedocban, azaz az 1229 óta a királyságba egyenesen betagozódott területen figyelhetjük meg.

¹⁰ „(...) *ne perdons rien de nos coutumes et de nos libertés* (...)” HGL, t. VIII. c. 1320.

¹¹ LABORDE, J.: *Layettes du Trésor des Chartes*, t. III. Paris 1875, n. 3939. Alfonz a pecsét autentikusságát vitatta. MOLINIER, A.: *La Correspondance d'Alphonse de Poitiers*, t. I. Toulouse 1894. bev. tanulmány XII. Későbbi elemzések szerint viszont elképzelhető, hogy csak az abban található igen bőkezű adománylista aggasztotta (WOLFF, *Histoire de Toulouse*, 201).

¹² Valószínűleg azért nem előbb, mert a megelőző néhány évben maga Alfonz is inkább az új közigazgatási rendszer kiépítésén fáradozott.

¹³ HGL, t. VI. c. 565.

¹⁴ MOLINIER, *La correspondance...*, 58.

A *consulok* elutasító magatartására adott válasz nem késett sokáig. Még ugyan-
ebben az évben (1255) a gróf Guy Foucois-t (későbbi IV. Celesztin pápa) küldte Tou-
louse-ba, hogy aprólékosan felmérje, hol és miben lépte túl hatáskörét a várost vezető
testület. Poitiers-i Alfonznak készített *memoire*-ja ránk maradt, így ennek segítségével
elégg pontos képet kaphatunk az adott helyzetről.¹⁵

A dokumentumban, mely kizárólag a városi vezetés jogi túlkapasait sorolja fel, nyo-
matékosan felhívja a gróf figyelmét a *consuli* igazságszolgáltatás illetékességének gát-
lástalan kiszélesítésére. Eszerint ők szándékoznak ítélkezni minden olyan esetben, ahol
már az egyik érintett fél is toulouse-i polgár, sőt, némely estben joghatóságukat teljesen
külső személyeken is gyakorolják, városon kívüli területeken, sokszor azok nemesein
is. Guy Foucois jelentése szerint számos esetben a gróf tisztviselői felett is bíraskodtak,
és kényszerítő erővel éltek.¹⁶ Guy Foucois *memoire*-jában számos olyan esetet sorol
fel, melyben a *consulok* gyakorlatilag meggátolták a gróf tisztviselőit, hogy feladatuk
teljesítése érdekében éljenek jogaikkal.¹⁷

A dokumentumokból kitűnik az is, hogy a városi vezetés gyakorta igyekezett „megrö-
vidíteni” a *vicarius* s ez által a gróf kasszáját a perekben kirótt büntetéspénzek kapcsán.¹⁸

A szerző mindezekon felül azzal is vádolja *consulokat*, hogy azok csak saját *nota-*
riusuk által írt szerződést fogadnak el bizonyítékul, ítéletük kimondása után pedig az

¹⁵ HGL, t. VIII. cc. 1375–1378.

¹⁶ „(...) *consules Tholosani citant ballivos domini comitis, si sibi non pareant in suis mandatis quibuscumque, ut apud Tholosam veniant responsuri coram ipsis, et si ipsi bajuli domini comitis ad mandatum eorum non venerint, consules pignorant homines domini comitis de diocesi Tholosana, et extra diocesim Tholosanam in terra domini comitis, in nullo culpabiles, sub balliviis dictorum ballivorum in terra domini comitis constitutos.*” (*ibid.* c. 1375). Abban az esetben, ha azok nem engedelmessé válnak, „*si non veniant, destruunt bona ipsorum*”. Ez történt a gróf közvetlen vazallusával, Bertrand de Comminges-el is „(...) *castrum Bernardi convenarum, quod est de feodo domini comitis funditis destruxerunt (...)*” (*Ibid.* c. 1375).

¹⁷ „(...) *consules non permittunt quod vicarius banniat sive sesiat bona alicujus accusati vel capti, donec fuerit condemnatus, licet persona sit suspecta et crimen sit tale, per quod bona ipsius domino comiti incidant in commissum, et ita datur oportunitas delinquenti subtrahendi bona sua mobilia, et sic privatur dominus comes jure suo. – Item consules non permittunt, quod vicarius intersit inquisitionibus, quas ipsi faciunt super criminibus, cum bona delinquentium domino comiti debent incidere in incursum, et sic privatur plerumque dominus comes jure suo. (...) consules non permittunt, quod ad dominum comitem ab eorum sententiis appelletur, nec ipsas appellationes recipere, quascumque contra sententiam rationabiliter a gravato, contra quem fertur sententia, possit opponi.*” (HGL t. VIII. c. 1377).

¹⁸ „*Item quando dominus comes monetam suam facit Tholose et vult ac precipit quod communiter mittatur in villa Tholose et terra et penam imponit, consules penam illam, quando commissa est, exigunt et levant ad opus sui, nec volunt quod vicarius aliquid exigat nomine domine comitis, et breviter dicunt et pro certo asserunt, quod dominus comes in civitate Tholose solum habet et habere debet de simplici clamore V solidos, de ictu usque ad effusionem sanguinis LX solidos et in magnis criminibus incursum.*” (*Ibid.* c. 1377).

érintetteket nem engedik a grófhoz fellebbezni. Ez utóbbi a gyakorlatot tekintve teljesen megalapozatlannak tűnik.¹⁹

Hasonlóan elfogult lehet a szerző, amikor arról ad számot, hogy a *consulok* megakadályozták a gróf embereit a házasságtörés büntetésében. Itt valóban egy súlyos vétekről van szó a dél-francia szokásjog szerint, ám eljárás csak abban az esetben indítható a fenti gyakorlatban, ha az illetőt házában érték tetten.²⁰ Természetesen a vétség még ebben az esetben is körülményesen bizonyítható. Okunk van azonban kételkedni azért is, mert a IX. Lajos, illetve Poitiers-i Alfonz által az egykori toulouse-i grófságba küldött *enquêteur*-ök (*inquisitores*) jegyzőkönyvei tucatszámra említenek hasonló vizsgáléseket a király funkcionáriusai részéről.²¹

Mindenesetre az elkészített *memoire*-t alapul véve a gróf válasza határozott, szinte fenyegető volt. A fent említett esetekben a jogsértés megszüntetését követelte *vicarius*-ától és a *consuloktól*. Azzal, hogy nem ismerte el a hivatalban lévő *consulok* jogát utódaik megválasztására, mondván – egyébként helytelenül –, hogy ez előde idején sem volt érvényben, úgy tűnik, csak növelte az elégedetlenséget a városi vezetők körében.²²

Poitiers-i Alfonz taktikája rendelete utolsó soraiban lepleződik le világosan. Az addigi gyakorlat szerint (legalábbis a 13. században) a toulouse-i gróf rendelkezéseivel rendszerint a várost vezető testülethez fordult, hisz ez volt az egész közösség autonóm képviselője.²³ Ebben az esetben viszont a gróf egyenesen a városlakók összességéhez fordult rendelete kihirdetése kapcsán, útját állva ezzel annak, hogy a *consulok* egy független köztársaság módjára irányítsák a várost.²⁴

Válaszlépéséről mindenesetre nem tudunk, úgy tűnik; a várost vezető testület bele nyugodott az új status quo kialakulásába, legalábbis egy ideig, mikor is újból harcba szállhattak, kicsit kedvezőbb feltételek mellett, a korábban élvezett autonómia visszaállításáért.

1263–64-től jól dokumentálhatók az egész Francia Királyságban a keresztes hadjáratra való pénzügyi előkészületek. 1264-től Poitiers-i Alfonz is komoly financiai igényekkel lép fel területeinek lakosaival szemben.²⁵ A városoktól *fuagium* formájában

¹⁹ Számos példát találhatunk erre: FOURNIER P.-F. és GUÉBIN, P.: *Enquêtes administratives de Saint Louis*, Paris 1954. 88, 104; FOURNIER P.-F. és GUÉBIN, P.: *Enquêtes administratives d'Alphonse de Poitiers*, Paris 1959. 124, 600.

²⁰ Néhány példával illusztrálva: *Les coutumes de l'Agenais*, éd. par: P. Ourlac, Paris 1980. t. I. 188, 241, t. II. 144; *Les coutumes de Montpellier*, éd. par: A. Gourdon, Montpellier 1978. 99.

²¹ FOURNIER, és GUÉBIN, *Enquêtes administratives de Saint Louis*, 229, 240, 260–263, 411; FOURNIER, és GUÉBIN, *Enquêtes administratives d'Alphonse de Poitiers*, 399–407.

²² „*Preterea, cum bone memorie R., quondam comes Tholose predecessor noster, tempore quo decessit esset in possessione vel quasi ponendi consules in civitate Tholosana, de qua possessione nos spoliastis minus juste, volumus et precipimus ipsam possessionem nobis restitui indilate.*” HGL, VIII. c. 1387.

²³ LIMOUSIN-LAMOTH *i. m.*

²⁴ HGL, VIII. c. 1387.

²⁵ MOLINIER, *La correspondance...*, II. doc. 223–229.,

próbálta meg begyűjteni a vállalkozásához szükséges hozzájárulást. A *consul*okkal a toulouse-i *sénéchal* ismertette megbízójának igényeit. Bár Alfonz nem határozott meg konkrét összeget semelyik városnak, ezzel szabadon biztosítva a felajánlás lehetőségét, aprólékosan utánajárt annak, hogy városai mekkora összeggel járultak hozzá az 1248–52-es kereszties hadjárat költségeihez (ez Toulouse estében még VII. Raymond kasszájába folyt be, igaz ő mégsem indult el a hadjáratra).²⁶ *Sénéchal*jainak kiadott utasításában kikötötte: ez alatt az összeg alatt szóba sem állhatnak a városi vezetéssel.²⁷

A toulouse-i *consul*ok válaszukban közölték, hajlandók egyébként igen magas összeggel (6000 livre) támogatni urukat, ám ehhez egy listát is mellékeltek, melyben felteteleket szabtak.²⁸

Válaszában a gróf valamivel engedékenyebbnek bizonyult egyes kérdésekben, így a kezdettől (1249) fogva sérelmezett útvámokat illetően is hajlott némi kompromisszumra, annak ellenére, hogy erősen vitatta a követelés jogosságát.²⁹

„*Ordinatio*”-jának egy másik pontja abból a szempontból érdekes, hogy megtiltotta a *vicarius*nak a polgárok előzetes letartóztatását, különösképp akkor, ha kezessel bírnak, kivéve a tettenérés vagy a súlyos bűntény esetét. Ám még ez utóbbi a esetekben is biztosította a *consul*ok ítélkezési jogát.³⁰

Az inspiráció nyilvánvalóan bátyjától, IX. Lajostól jött, aki ezt már az 1254-es a déli tartományokat érintő rendeletében írásba foglaltatta.³¹ Alfonz tehát, úgy tűnik, itt is bátyja rendelkezési gyakorlatát követte egy bő évtizednyi késéssel.

Annak a jognak a visszaállítását, hogy a *consul*ok maguk választhassák utódaikat, kategorikusan visszautasította.³²

²⁶ *Ibid.* I. bev. tanulmány XLI.

²⁷ MOLINIER, *La correspondance...*, II. doc. 228.

²⁸ *HGL*, VIII. cc. 1553–1555.

²⁹ „(...) *de pedagogiis ita offerimus pro domino comite, quod cives Tholosani sint immunes a pedagio de proventibus et exitibus terrarum et vinearum suarum propriarum, quas habent infra decos Tholose civitatis, et insuper de omni eo quod deferetur ad civitatem Tholose ad usus civium (...) quod tempore guerre dominus comes bone memorie et multi barones de partibus Tholosanis concesserunt civibus Tholosanis immunitatem pedagogiorum, post pacem vero factam pedagogia sua in statum pristinum reduxerunt, et prefatus dominus comes in pacifica possessione perceptionis pedagogiorum fuit per longum tempus. Et cum dictus dominus comes esset in partibus Provincie magnis et caris et periculosus negociis occupatus, cives Tholosani immunitatem dictorum pedagogiorum violenter usurpaverunt et paxeriam ipsius domini comitis valde utilem et fructuosam, quam habebat apud Verdunum, in magnum oprobrium ipsius domini comitis destruxerunt, et nichilominus (!) per dominum comitem qui nunc est super dictis pedagogiis facta est certa ordinatio, cui petitio ista est contraria.” (*ibid.* cc. 1558–1559).*

³⁰ „(...) *offerimus, quod vicarius non possit capere aliquem civem Tholose in civitate Tholose, qui velit dare fidejussores, nisi pro tali facto, pro quo debeat amittere vitam vel membrum, et tunc si contingat illum captum judicari, consentimus quod judicetur per vicarium et consules.”* (*Ibid.* c. 1559).

³¹ SIVÉRY, G.: *Saint Louis*, Paris 1983, 537.

Érdekes Alfonz hajthatatlan álláspontja a pénzverést illetően is.³³ A *confirmatio monnaetae* gyakorlata ti. nem volt ismeretlen Toulouse közvetlen környezetében. Albi-ban és Narbonne-ban a városi polgárság ki tudta harcolni, éppen a szóban forgó évtizedben, hogy legalább annyiban ellenőrizze a pénzkibocsátást, ami garantálta számára a helyi pénz értékállóságát.³⁴

Végül két olyan esetet említhetünk, ahol a gróf jóváhagyta a *consulok* egyébként teljesen jogos kérését. A toulouse-iak közötti peres ügyekben a *consulok* továbbra is alkalmazhatták a szokásjogot, illetve büntetőperekben a felek választhattak a *vicarius* vagy a *consulok* bíráskodása közt.³⁵

Az egyes engedmények ellenére is jobbára negatív választ adó „*Ordinatio*”, úgy tűnik, mégis kielégítette a várost vezető testületet. Válaszukban a *consulok* elkötelezték magukat a 6000 tours-i font folyósítása mellett (az összeg megegyezett La Rochelle hozzájárulásával), annak az elkerülésére pedig, hogy a precedensből törvény váljék, hangsúlyozták azonban, hogy nem kötelezettségből „*sed spontanea voluntate*” teszik ezt (számos más város hasonlóképpen járt el).³⁶

Az ígért összegből, melyet három részletben kellett befizetni, 1268-ig azonban semmi se folyt be a gróf pénztárába;³⁷ noha a *consulok* kivetették a külön erre a célra szolgáló adót (*collecta*).³⁸ Ekkor Poitiers-i Alfonzot egy nem várt körülmény segítette a *consulok*-kal való konfliktusában.

A város feletti politikai hatalomért való küzdelemben az 1250-es évektől kezdve egyre erőteljesebben hallatták hangjukat a *consulokkal* szemben a vezetésből rendre kimaradó céhek. 1268-ban követeléseiket, melyek alapján korlátozni akarták a *consulok* hatalmát, eljuttatták Alfonz egyik legbefolyásosabb toulouse-i képviselőjéhez, Sicard

³² „(...) *super articulo de quo dicitur esse factum per dominum comitem bone memorie publicum instrumentum super recognitione (!) consulatus, quem dicunt pertinere ad communitatem ville Tholose, responsio: Non creditur quod dictum instrumentum de consciencia domini comitis bone memorie fuerit factum, sicut in petitione consulum continetur, nec in dicto instrumento sigillum prefati domini est appensum.*” (HGL, t. VIII. c. 1557).

³³ „*Mirandum est quia de moneta domini comitis, que pleno jure ad ipsum pertinet et ad predecessores suos et semper pertinuit sine cujusquam consorcio, volunt consules ordinare, maxime cum nunquam in regno Francie ab aliquibus dominis qui monetam habent istum fuerit per eorum subditos postulatum.*” (ibid. cc. 1557–1558).

³⁴ BIGET, i. m. 334–337; BISSON, Th.: „*Confirmatio monnete á Narbonne au XIIIe siècle*”, *Annales du Midi* (1965), 52–59.

³⁵ HGL, VIII. c. 1559.

³⁶ *Ibid.* c. 1561. A többi város így La Rochelle hozzájárulására ld.: BOUTARIC, E.: *Saint Louis et Alphonse de Poitiers*, Paris 1870. 309–313.

³⁷ Annak behajtására sürgeti Alfonz *sénéchalját*: MOLINIER, *La correspondance...*, 244.

³⁸ HGL, VIII. c. 1610.

Alemanhoz.³⁹ Ebben az esetben a város lakosságának egy jó része is felsorakozott mögöttük.

Alfonznak nem is nyílt volna jobb alkalom a közbeavatkozásra. Válaszlevelében gyors intézkedésekre utasította a *vicariust* és Sicard Aleman.⁴⁰ Rendelkezése szerint a hivatalukból távozó *consulok*nak és városi pénztárosoknak egy 48 *prud'homme*-ből álló bizottság előtt kell elszámolniuk bevételeikkel és kiadásaikkal. A *peagium*okat és *leude*öket (az utóbbi az útvám egy másik formája) az 1229-es összegben kell a továbbiakban beszélni.⁴¹ Az utóbbiakra azért volt szükség, mert sok esetben a város továbbra is fenntartotta az útvámot, melyet más földesuraktól megszerzett, csak éppen azok összegét megemelte. Sürgette továbbá, hogy minden szerződés a felek jelenlétében a *vicarius* jegyzője által legyen írásba foglalva, hogy azok később ne változtathassanak rajta.

Alfonz külön kérte a városi jogkönyv megszerkesztését a *consulok*tól (ez az első egyértelmű kezdeményezés Capeting részről) a további nézetkülönbségek elkerülése végett. Levele végén a gróf visszatért a korábban már hangoztatott kéréséhez, hogy tudniillik rendelkezéseit és a *consulok*kal való vitájában képviselt saját álláspontját a városháza előtti téren hirdessék ki mindenki számára. Mindezt Alfonz már sokkal több sikerrel tette meg, maga mögött tudva a város lakosainak jó részét. Hogy az ígért pénzüsszezből mennyi folyt be végül Alfonz pénztárába, nem tudjuk, annyi mindenesetre bizonyos, hogy egy része igen.⁴²

A gróf 1270-ben indult el Aimargues felé, útközben megállt és két hétig időzött Toulouse-ban. Itt tartotta utolsó parlamentjét, melyről azonban semmilyen jegyzőkönyv vagy más dokumentum nem maradt ránk. 1271-ben bekövetkezett halálával a helyzet annyiban változott, hogy Toulouse grófja Alfonz gyermektelen házassága miatt immár maga a francia uralkodó, III. Fülöp lett.

Az uralkodó és a városi vezetés közti viszony, noha III. Fülöp láthatóan elődje politikáját folytatta, mégsem tűnt olyan feszültnek, mint Poitiers-i Alfonz esetében. Mutatja ezt az a tény is, hogy III. Fülöp uralkodásának tizenöt esztendeje alatt hat ízben látogatott Toulouse-ba, s a város, valamint vele együtt az egész toulouse-i grófság (így pl. Narbonne) hangsúlyozott szerepet kapott a király délvidéki politikájában, különös tekintettel az Anjou Károly által szorgalmazott aragón háborúra és annak előkészületeire.

³⁹ Alfonz gyakorta alkalmazott speciális megbízásokra (pl. *enquêteur* minőségben) a közigazgatási rendszerében egyébként külön tisztséggel nem bíró egyéneket. Ezek közül az egyik legfontosabb volt Sicard Aleman. Személye azért is érdekes, mert Pons Astoaud mellett csak ő volt egyedül, aki és akinek családja még a Raymondokat szolgálta, Alfonz mégis feltétlen bizalommal viseltetett irántuk (LIMOUSIN-LAMOTH, *i. m.* 310., 321–324; WOLFF, *i. m.* 290).

⁴⁰ HGL, VIII. cc. 1661–1663.

⁴¹ HGL, VII. c. 562. A tagokat alkerületenként négyet, a gróf *vicarius*a jelöli ki.

⁴² BOUTARIC, *i. m.* 330.

Az uralkodó, bár tartott egy esetleges toulouse-i ellenszegüléstől, uralkodása kezdetekor a carcassone-i *sénéchal*, Bertrand de Cohardon által levezenyelt „*saisimentum comitatus tholose*” nyugodt körülmények között zajlott le.⁴³

A város polgárai újbóli hűbéresküt tettek az 1272-ben Toulouse-ba látogató uralkodó előtt. S bár Fülöp megerősítette őket addig szerzett szabadságaikban és jogaikban, ez a formula általánosabbnak tűnik annál, semmint hogy komolyan kellene vennünk. A későbbi események szintén ezt látszanak igazolni.

III. Fülöp kezdeti törekvése nyilvánvaló volt: igyekezett tisztázni a város politikai és jogi helyzetét, első intézkedései is ez irányba hatottak. 1272-es rendeletében előírta minden negyven évnél korábbi, környékbeli földesurak által állított Toulouse-on kívüli útvám eltörlését (a város kereskedőinek nem kis öröme), ugyanakkor a toulouse-iaktól követelte minden olyan birtok visszaadását, melyet az utóbbi húsz évben szereztek a gróf rovására.⁴⁴

A *consulok* különleges kérésének tett eleget az uralkodó azzal, hogy 1273-ban védelmet ígért az egyházi személyek igazságtalan követeléseivel szemben.⁴⁵ Az e mögött rejlő *consuli* kérés konkrét okát azonban nem látjuk tisztán.

Királyi kezdeményezésére indult az a vizsgálat is 1274-ben, melynek célja a *consul*-választás egykori, 1249 előtti módozatainak tisztázása volt.⁴⁶ Jellemző, hogy Poitiers-i Alfonz annak ellenére mellőzte a *consulok* saját utódválasztásának gyakorlatát, hogy hasonló vizsgálatot nem folytatott le.

Szintén előnyösebb helyzetbe kerül a város azzal az uralkodó Parlamentje által 1277-ben hozott rendelettel, mely eltörölte a Poitiers-i Alfonz által a városkapuknál 1251-től kirótt vámot, mely elvileg minden kereskedőre érvényes volt, akár befelé, akár kifelé menet. Ezentúl a kis mennyiségben (*per minutos partes vel pecias*) a városba érkező árura semmilyen vámot nem lehetett kivetni. Érvényes maradt viszont a vám minden nagy mennyiségben behozott, vagy tranzit árura.⁴⁷

Igaz, hogy a király és Parlamentjének intézkedései sok tekintetben a *consulok*nak kedveztek, a *vicarius* és a városi vezetés között továbbra is feszült maradt a viszony. Bizonyítják mindezt az 1279-ben mindkét részről III. Fülöpnek címzett panaszlevelek.⁴⁸ Az uralkodó levelei néha egymásnak ellentmondóak, máskor meglehetősen álta-

⁴³ LANGLOIS, Ch.-V.: *Le règne de Philippe III le Hardi*, Paris 1886, 86. Városi lázadások a grófság területén, ha kis számban elő is fordultak (Agde, Albi, Cahors), egy esetben sem a királyi hatalommal fordultak szembe (*ibid.* 249–250).

⁴⁴ „(...) *volumus, quod nobis placet ut predicti cives dicta feuda militum, ab eisdem ante XX annos ultimo precedentes licite acquisita, teneant & possideant pacifice & quiete.*” (*HGL*, X. cc. 120–121).

⁴⁵ „(...) *a molestis et injuris, quas prelati et alie persone ecclesiastice vobis inferre et intulisse [dicuntur], vos feceremus defendi(...)*” (*ibid.* c. 124).

⁴⁶ Ez az anyag a város 1249 előtti történetére vonatkozóan egy igen fontos forrás, id.: LIMOUSIN-LAMOTH, *i m.*

⁴⁷ *HGL*, X. cc. 147–148.

⁴⁸ *HGL*, X. cc. 153–161.

lánosak voltak (ebben a tekintetben Poitiers-i Alfonz mindenképp alaposabbnak bizonyult). Az uralkodó rendszerint mindkét félnek igazat adott konkrét panaszai emlegetésekor. Így, a *consuli* reklamációra válaszul felhívta a *vicarius* figyelmét arra, hogy elsősorban saját és elődei rendeleteivel, valamint a toulouse-i szokásjoggal összhangban kell cselekednie (a kettő közti számos ellentmondás miatt nem nagy segítség). Konkrét esetekben Fülöp ragaszkodott az előzetes letartóztatás elhagyásához. Megtiltotta, hogy „rendőrségi” problémával a *vicarius* foglalkozzék (ez régóta a *consulok* illetékességébe tartozott), hogy a továbbiakban már csak gyanú esetén is súlyos bírságokat rójon ki házasságtörés miatt, hogy a városi szokásjoggal ellentétben kardrántásért, ködobálásért (melynek következtében senki nem sérült meg) öt-tízszeres bírságot rójon ki. Sürgette továbbá az uralkodó, hogy a *vicarius* tekintsen el kétes hírű, vagy alkalmatlan jegyzőinek (*notarius*), illetve bírónak (*bail*) alkalmazásától.⁴⁹

Elutasította viszont Fülöp a *consulok*nak azt a kérését, hogy a városi adót a király pénzverőire, ill. városi földeket vásárolt egyházi személyekre is kiterjesszék.

A *vicarius*nak adott válaszában Fülöp intézkedéseket foganatosított az ellen, hogy a városi magisztrátusok meggátolják őt és embereit a városi fegyverviselést érintő büntetések behajtásában. Külön kitért az uralkodó, tisztségviselője által hozott példa nyomán, a zsidók feletti királyi bíraskodás kizárólagos jogára. A későbbi gyakorlat szempontjából külön érdekes az, amit itt látunk először leírva, hogy ti. a *consulok*nak pénzügyi tevékenységükről a király embere, lehetőleg a *vicarius* előtt kell elszámolni.⁵⁰ Ez már a városi autonómiának a korábbiakban elképzelhetetlen mértékű csorbítását jelenti.

Mint láthattuk, a fent említett esetekben, talán a legutóbbit kivéve, jobbra aprónak látszó döntések születtek. Úgy tűnik azonban, az 1280-as évektől felgyorsultak az események. Az 1283-ban Nîmes-be, majd Toulouse-ba látogató III. Fülöp már konkrét elképzelésekkel érkezett a városi autonómiát érintő nagyobb horderejű kérdésekben.

A *consul*választásról folytatott vizsgálatot követően az uralkodó a hivatalt viselő *consulok* számát 12-re csökkentette, előírva, hogy azok kétszer 12 jelöltet állíthatnak (kettőt kerületenként). Az egy-egy *consul* által jelölt két személyből választ egyet a *vicarius*, miután saját hatáskörébe illeszkedően megvizsgálta azok választhatóságát.⁵¹ Ha a kettő közül egy sem felelt meg a király emberének, akkor ő maga nevezhette ki a kerület képviselőjét.⁵²

Ez a kompromisszumos megoldás maradt később érvényben egészen a 15. század végéig. Nem történt viszont döntő változás a *consuli* listákon, a 14. század első feléig szinte ugyanazok a családok, személyek szerepelnek bennük.

⁴⁹ HGL, X. cc. 154–155.

⁵⁰ HGL, X. c. 161.

⁵¹ Így például a egyéves hivatalviselés befejeztét követő három évig nem jelölthette magát senki.

⁵² HGL, t. X. cc. 194–195.

Hosszú ideje tartó vita végére került pont akkor, amikor az uralkodó döntést hozott (a fenti esettel egy időben) a *vicarius* bíróságának megszüntetéséről.⁵³ Ezentúl csupán egy fóruma maradt a városi igazságszolgáltatásnak, a *consulok* által vezetett. Igaz, itt a *vicarius* elnökölt, de nem bírói funkcióban.⁵⁴ A *consulok* által másodfokon is kihirdetett ítélet véglegesnek számított. Ahol viszont csak az egyik peres fél is városon kívüli volt, ott a *sénéchal* bírósága volt illetékes.

Itt érdemes egy rövid kitérőt tennünk, megemlítve a *sénéchal* szerepét a király és a város közti viszonyban. Mint ahogy azt a fentiek is mutatják, a *consulatus*nak inkább a *vicariusszal* voltak ellentétei, a *sénéchal*, mivel feladatköre is jóval szélesebb volt, kevésbé volt érintett a városvezetést érintő problémákban. Az 1272-től hivatalában lévő Eustache de Beaumarchais sem ebből a szempontból érdekes számunkra. Ő azonban elődjeivel ellentétben nagy figyelmet szentelt annak, hogy a király vagyonát a városon belül is gyarapítsa. Így számos házat, illetve malmot vásárolt a Saint-Sernain negyedben (Bourg) és a Garonne folyó partján. A Château Narbonnais (régii grófi palota, később a *sénéchal* székhelye és a király tulajdona) körüli telkeket felvásárolta, s ennek segítségével komoly építkezésekbe fogott annak kibővítésére. Tevékenysége azért is volt meghatározó, mert ezáltal a király emberei fizikai-katonai értelemben is jobban ellenőrizni tudták a várost.⁵⁵

A fentebb említettek alapján úgy tűnik, az 1280-as évek közepére Toulouse város autonómiája, valamint a királysággal fennálló viszonya szilárd formát kezdett öltetni. Ezt a folyamatot betetőzni látszik az a tény, hogy 1286-ra megszületett a városi jogkönyv (*Coutumes*), mely természetesen egy hosszú, nyugodtan állíthatjuk, több évszázados jogfejlődési folyamat eredménye.

Nem tartjuk ugyan feladatunknak a jogkönyv elemzését, hisz az a terjedelménél fogva is sokkal nagyobb volumenű munkának lehetne csak tárgya, ám vele kapcsolatban néhány megjegyzéssel feltétlenül tartozunk, már csupán azért is, hogy érzékeltessük, valóban egy korszakhatárhoz érkeztünk.

A városi jogkönyv elkészítésének igénye magától értetődően korábbi periódusra nyúlik vissza. Mégis érdekes, hogy sok más déli várossal szemben csak Poitiers-i Alfonz uralkodása idején vált feltétlenül szükségessé annak megalkotása.⁵⁶ Ennek okát két lényeges pontban tudjuk összefoglalni.

1. A Raymondok idejében a város autonómiaszerezési lehetőségei sokkal kedvezőbbek voltak annál, minthogy azokat az írott jog formájában esetlegesen „gúzsba kössék”.

⁵³ HGL, X. c. 196.

⁵⁴ Természetesen továbbra is a *vicarius* bíraskodott a király embereinek pereiben, ill. akkor is, ha a *consulok* és egy városlakó közt indult peres eljárás.

⁵⁵ DOSSAT, Y.: „La Restauration du domaine du roi par Eustache de Beaumarchais sénéchal de Toulousin et de l' Albigeois” in: *Actes du 96e Congrès National des Sociétés Savantes*, Toulouse 1971, 261–324.

⁵⁶ Már a század első évtizedeire megszületett Montpellier, Marmande, Nîmes, Alès jogkönyve.

2. Poitiers-i Alfonz közigazgatási rendszere olyan hatékonyan működött (általánosan elfogadott vélemény, hogy a római uralom óta Toulouse és környéke hozzá fogható nem ismert), hogy ebben az esetben a város vezetői már nem tudták mellőzni vélt vagy valós jogaiknak pontos dokumentációját.

A kezdeményezés, mint láthattuk, 1268-ban mégis Poitiers-i Alfonz részéről érkezett, akit már valószínűleg fárasztott, hogy a városi vezetők szokásjogokra hivatkozva, számára sokszor képtelennek tűnő helyzetekben szálltak szembe tisztségviselőivel.

III. Fülöp ismételt bátorítására (1272) és vélhetően saját érdektől vezérelve a városi vezetés 1275-re elkészítette a jogkönyvet. Érdekes, s ennek okát nem tudtuk kideríteni, hogy annak másolatát (tekercs formájában) csak 1283-ban, azaz nyolc évvel később küldték el az uralkodóhoz jóváhagyásra. Királyi részről lassította azonban az eljárást az aragón háború, majd az uralkodó 1285-ben bekövetkezett halála. Igaz, hogy az ünnepélyes kihirdetésre ezért csak 1286 februárjában került sor, a végleges szöveg kialakításában IV. Fülöpnek és tisztségviselőinek nem volt szerepük.

Meglepő viszont, hogy III. Fülöp sem módosított sokat a *consulok* által javasolt szövegen.⁵⁷ Vonatkozó források hiányában természetesen biztosan nem állíthatunk, mindenesetre elképzelhetőnek tartjuk: az 1275 és 1283 közti periódusban már folytak egeztető tárgyalások „alsóbb szinten”, azaz a *vicarius* és a *consulok* közt.

Ahogy azt már említettük, a jogkönyv elkészültével a városi fejlődés mindenképp egy korszakhatárhoz érkezett. A dokumentum megléte azt az előnyt jelentette, hogy a helyi szokásjogot és a város által hosszú harc árán megszerzett privilégiumokat egy írásos összefüggő dokumentumba sikerült átmenteni, mely a későbbiekben jól használható hivatkozási alapként is szolgált. Ugyanakkor hátránya is épp az előbb említett írásos formából fakadt: a városi jog elveszítette ugyanis evolutív tulajdonságát, s ezentúl bármilyen azon eszközölnöndő változtatás a város és a királyi hatalom közti politikai egyensúly függvénye lett. Az uralkodó értelmezési elsőbbsége pedig azt eredményezte – mint ahogy arra a későbbiekben számos példa van –, hogy a francia király, azt eredeti szándékolt tartalmától megfosztva, saját céljainak megfelelően (is) alkalmazta.

Ennek igazolására csak egy mozzanatot említenénk. Tíz évvel a városi jogkönyv megszületése után egy névtelen szerző tollából megszületik annak első jogi értelmezése (*Commentaires*). Szerzője⁵⁸ szemében a városi jogkönyv megszületése egy múltbéli folyamat utolsó állomása, annak szerkesztői pedig nem mások, mint „tejivók, akik sokkal inkább alkalmasak arra, hogy szöveget áruljanak, minthogy a jogot értsék”.⁵⁹ A különböző értelmezési lehetőségeket kutatva véleménye már IV. Fülöp legistáit idézi: „*Voluntas domini regis in regno suo facit jus*”.⁶⁰

⁵⁷ Néhány aprónak tűnő módosítás mellett lényeges viszont hogy Fülöp fenntartotta magának az értelmezés elsőbbségét (GILLES, *i. m.* 22).

⁵⁸ Gilles feltételezése szerint a toulouse-i egyetem egykori joghallgatója (GILLES, *i. m.* 18.).

⁵⁹ OURLIAC, P.: „Les Coutumes de Toulouse”, *Journal des Savantes* 1971. 216.

⁶⁰ GILLES, *i. m.* 171. Ismert, hogy hasonló állásponton van a legisták mellett a kortárs Philippe de Beaumanoir is.

A fentebb említettekkel együtt tehát úgy látjuk, hogy míg a jogkönyv egyszerre egy sajátos toulouse-i partikularizmusnak az utolsó bástyája, mérföldkönek számít a város politikai és jogi integrációja szempontjából is. Toulouse tehát egy korszakhatárhoz érkezett, amit megerősíteni látszik számos más tényező is, a városvezetés és a királyi hatalom kényes viszonyán kívül. Az 1229-ben politikai döntés következtében létrehozott toulouse-i egyetem egyre nagyobb számban biztosította jogászok, legisták támogatását IV. Fülöp számára. Az 1290-es évek guyenne-i háborúi pedig már nem csupán katonai és pénzügyi segítséget igényeltek a várostól. Kézművesipara komoly megrendeléseket kapott az uralkodótól a királyi csapatok ellátására. A 13. század végére Toulouse a Francia Királyság szerves részévé vált.

László Gálffy

LES RAPPORTS ENTRE LES CONSULS DE TOULOUSE ET LE POUVOIR CAPÉTIEN (1249–1286)

Dans notre étude, nous avons analysé une période de transition dans l'histoire de la ville de Toulouse. La mort du dernier comte de la maison raimondine (1249) annonça un rapprochement progressif de Toulouse et la monarchie capétienne. Cependant, une atmosphère de méfiance marquée par des controverses successives, s'est installée entre le nouveau comte, Alphonse de Poitiers et les capitouls de Toulouse. Une administration de plus en plus efficace, instaurée par Louis IX et son frère ignorait les démarches confidentielles que les dirigeants de la ville ont connues sous le règne des derniers Raimondins. Pourtant les deux parties étaient obligées de trouver un plan commun; le comte ayant des exigences fiscales lourdes, les consuls de Toulouse étant intéressés par la conservation de nombreux privilèges et de franchises de la ville. Le règne de Philippe III le Hardi, marqua déjà une collaboration plus fructueuse entre les capitouls et le roi de France. Il est tout de même plus important que les franchises urbaines sont renégociées et confirmées durant cette période grâce à une coopération plus laborieuse entre les deux parties. La naissance des coutumes de Toulouse en 1286 marqua la fin de cette période de passage, représentant à la fois les derniers remparts des anciennes franchises toulousaines et l'intégration de Toulouse dans le domaine royal.